

OMER MUŠIĆ

JEDNA TURSKA PJESMA O SARAJEVU IZ XVII VIJEKA

Prirodne ljepote Sarajeva i njegove okolice, te život i običaji sarajevskog stanovništva privlačile su na sebe pažnju ne samo mnogih stranih putnika nego su našle odraza i u pjesničkim tvorevinama nekih sarajevskih pjesnika koji su pisali na turskom jeziku. Dosada je bilo poznato 9 turskih pjesama od 9 raznih pjesnika koji su pjevali o Sarajevu. Sve te pjesme sabrao je i izdao Mehmed Handžić u svom radu »Sarajevo u turskoj pjesmi« (Glasnik Islamske vjerske zajednice (GIVZ) godina XI, 1943, str. 161—174, 193—206, 235—250 i 269—281). Od ove radnje Handžića postoji i separat. Te su pjesme napisane u vremenu od kraja XVI do sredine XIX vijeka. Handžić je publikovao te pjesme kronološkim redom kako su postale, i to u izvorniku, prevodu i s najnužnijim komentarima. Handžić je dodao i ono što je bilo poznato o životu tih pjesnika.

Za najstariju od tih pjesama o Sarajevu Handžić je smatrao pjesmu u slavu Sarajeva od poznatog turskog pjesnika Sarajlije Muhameda Nerkesija (1592—1634).¹ Kao što je poznato Nerkesi zauzima značajno mjesto u turskoj književnosti i nauci. O njegovu životu i radu dosada su pisali mnogi naučnici. Stoga se mi ovdje nećemo zadržavati na podacima o njegovu životu nego ćemo napomenuti, što je ovdje vrlo važno, da je Nerkesi između ostalog bio kadija u Sarajevu i da je umro 1634 g. Druga pjesma po redu o Sarajevu koju je publikovao Handžić potječe od pjesnika Sebletija. O njegovu životu i radu nemamo nikakvih drugih podataka osim onih koje nam pruža ta jedina njegova poznata pjesma. Iz te pjesme se vidi da je i Sebleti kao i Nerkesi rodom iz Sarajeva i da je živio sredinom XVII vijeka. Daljnje tri pjesme o Sarajevu postale su potkraj XVII vijeka, tačnije nakon 1697 g., kada je Sarajevo doživjelo svoju najveću katastrofu. Te godine je Evgen Savojski s velikom vojskom prodro do Sarajeva, tri dana palio i pljačkao ovaj napredni grad i tako ga pretvorio u gomilu praha i pepela.² Jednu od tih pjesama napisao je neki Rešid efendija, rodom iz Sarajeva, a drugim dvjema autori

¹ Zakladnicu (vakfiju) Hadži Perviza sina Abdulazizova u Banja Luci od 27 ramazana 1039 g. — 10 maja 1630 g. legalizovao je banjalučki kadija i mufetis Nerkesi Muhamed, iz čega se vidi da je Nerkesi bio kadija u Banja Luci 1630 g. Iz datuma u muhuru (1030—1621) vidi se godina stupanja u kadijsku službu. Arhiv Vakuf. direkcije u Sarajevu br. 358.

² O katastrofi Sarajeva 1697 g. vidi: »Princ Evgen Savojski u Sarajevu 1697 g.« od Dr. Josipa Matasovića, Narodna Starija sv. 14, str. 96—107, Zagreb, 1-XII-1927.

nisu poznati. Handžić je dalje publikovao jednu pjesmu od pjesnika Mejlija iz Sarajeva³ koja je postala sredinom XVIII vijeka i tri pjesme iz sredine XIX vijeka, a potječu od pjesnika Hasibija, Rizaija i Zuhdija, svih iz Sarajeva.

Na kraju svoga rada Handžić je donio jednu pjesmu o Sarajevu kojoj nije mogao utvrditi vrijeme postanka ni ime autora kao »pjesmu nekog derviša«. Mi smo međutim utvrditi da ta pjesma potječe od poznatog turskog pjesnika i državnika, Mostarca Derviš paše Bajezidagića. To je uostalom znao i Salih efendija Hadži-husejnović zvani Muvekit. Govoreći o Derviš paši Muvekit donosi u svom djelu »تاریخ دیار بوسنه« tu pjesmu i napominje da ona potječe od Derviš paše.⁴ Čudno je da su ovi Muvekitovi podaci nekim slučajem izmakli pažnji ne samo Dr. Safeta Bašagića nego i Mehmeda Handžića, jer ni jedan od njih ne zna da je Derviš paša Bajezidagić autor te pjesme. Ne zna se tačno godina kada je ova pjesma nastala, ali kako je Derviš paša bio 1008/1599 bosanski beglerbeg, to je vrlo vjerovatno da je on u to vrijeme kraće ili duže boravio u Sarajevu i da je tada spjevao tu pjesmu. No, kakogod bilo, ova je pjesma mogla nastati prije 1612 godine, jer je on te godine junački poginuo. Prema tome Derviš pašina pjesma je svakako sada najstarija poznata turska pjesma o Sarajevu, pa bi je trebalo staviti na prvo mjesto među turskim pjesmama koje je izdao Handžić.

Tome nizu dosada poznatih turskih pjesama o Sarajevu možemo sada dodati još jednu koja dosada uopće nije bila poznata. Ova pjesma nalazi se u jednom kodeksu turskih rukopisa Orijentalnog instituta u Sarajevu (br. 404/51). Ovaj rukopis je otkupljen 1951 godine od M. Garčevića iz Banjaluke. To je kodeks od 135 listova, veličine 19,5 × 9,5 cm, a sadržaj mu je dosta raznolik. Pored raznih molitava, tumačenja islamskih obreda, hadisa, pravila o čitanju Kurana i pravila metrike tu se nalazi nekoliko nabožnih pjesama, jedan komentar na poznatu pjesmu »Kasidei Emali« na turskom jeziku, podaci o turskim namjesnicima u Bosni od 1463—1720, spisak ureda (kancelarija) u turskoj državi i napokon na listu 47 do 51 duža pjesma o Sarajevu od 90 stihova u formi rubaija, i nju želimo ovdje prikazati.

Nije označen datum, ime autora niti prepisivača ove zbirke, kao ni mjesto gdje je ona prepisana, ali na osnovu podataka koje ona pruža, može se zaključiti da je nastala najranije 1730 godine u kojoj se spominje zadnji bosanski namjesnik Topal Osman paša koji je zabilježen u ovom rukopisu.⁵

Ova pjesma o Sarajevu je vrlo bogata kulturno-istorijskim i etnografskim podacima, i ona je po tome privukla našu pažnju. Njena literarna vrijednost nije naročita, a i jezički je interesantna što nam upravo svojim literarnim slabostima, a još više nedovoljnim obrazovanjem prepisivača našeg primjerka, pruža neke zanimljive elemente vulgarnog turskog jezika koji se upotrebljavao u Bosni u vrijeme kada je ona prepisivana. Ova pjesma kao skoro i cijeli rukopis pisani su, uglavnom, dosta razgovijetnim »neshi« pismom, ali s velikim brojem raznih pravopisnih grešaka od kojih su mnoge tako velike, da ne daju mogućnost da se ovaj

³ Mejli je pjesnički naziv Kjuranija Derviš Mehmeda iz Sarajeva koji je bio poznat kao pjesnik, obrazovan čovjek a naročito kao izvrstan kaligraf arapskog pisma talik. Rođen je 1125/1713 u Sarajevu a umro 1195/1780 u Travniku, Glasnik Zemaljskog Muzeja, XXX, 1918, str. 61 i XXXI, 1919 str. 50.

⁴ Vidi تاريخ دیار بوسنه autograf u Orijentalnom institutu u Sarajevu br. 627 svezak I strana 236.

⁵ Njegovi potomci su tuzlanski kapetani, kasnije nazvani Tuzlići.

rukopis pravilno dešifruje i pripremi za štampu. Stoga smo morali da se zasada zadovoljimo time da ovdje dademo što moguće iscrpnije sadržaj ove pjesme, jer ona to bogastvom svoga sadržaja potpuno zaslužuje.

Kako je autor ove pjesme nepoznat, o njemu nemamo nikakvih drugih podataka osim onih koje nam pruža sama pjesma. On je, vjerovatno, bio srednje obrazovan čovjek koji je pripadao staležu uleme ili možda obrazovaniji trgovac koji je otišao iz Bosne i nastanio se u Carigradu, kako to vidimo iz naslova pjesme koji nikako ne potječe od autora nego od nekog prepisivača. Na osnovu proučavanja teksta ove pjesme došli smo u mogućnost da utvrdimo ime autora, mjesto i približno vrijeme postanka.

Na početku ove pjesme stavljen je naslov pisan crvenim mastilom preko prve dvije strane koji glasi:

زمان اوائلده شهری سرای ساکنلرندن بریسی استانبوله نقل مکان ایدوپ آخرچار⁷ بر
 قاج ازمته نك مرورنده اول یرده ینه بر سرای لی ام شری سنه⁸ راز⁹ کلوپ و اثنی¹⁰ مصاحبته
 بنه اسپچی¹¹ وطنك در دینه دوشسوپ بوایات سویلمشدر

To u prevodu znači:

»Jedan Sarajlija koji je ranije otišao u Carigrad nakon izvjesnog vremena sreo je tamo jednog svog sugrađanina Sarajliju i u razgovoru s njim osjetio je čežnju za svojim starim zavičajem i spjevao ove stihove.«

Iz toga slijedi da je ovu pjesmu spjevao neki Sarajlija koji je otišao u Carigrad. Tako smo utvrdili mjesto postanka i porijeklo njena autora. Pisac ove pjesme nigdje ne spominje svoga imena, ali se na osnovu jednog stiha može zaključiti da mu je bilo ime Ahmed. U stihu 27 pjesnik kaže:

لطائف علمك شمعی ضیا و یرمش میدر شهره
 سمعی¹² فخر¹³ عالمدر که ملقوج زاده موز¹⁴ خوشمی

To u prevodu znači:

»Kako je moj imenjaka, ponos svijeta, naš Malkoč-zade?

Obasjava li grad svjetlom svoje velike učenosti?«

Na osnovu jedne bilješke u rukopisnom zborniku Muhamed Enveri efendije Kadića (III, 153) zna se da je godine 1019/1610 u Sarajevu živio pjesnik Malkoč zade Ahmed efendija od koga Kadić na označenom mjestu donosi jedan gazel.

⁶ U tekstu سرای شهری treba سرای شهر

⁷ U tekstu چار treba کار

⁸ U tekstu سنه ام شری treba بر سرای لی ام شری سنه

⁹ U tekstu راز treba راست

¹⁰ U tekstu اثنی treba اثنا

¹¹ U tekstu اسپچی treba اسپکی

¹² U tekstu سمعی treba سیم

¹³ U tekstu فخر treba فخر

¹⁴ U tekstu زاده موز treba زاده موز

Bašagić kaže da se Malkoč-zade Ahmed efendija spominje u Sarajevu kao pjesnik 1019/1610 i kao ugledan građanin 1061/1651 g. (Vidi: Znameniti Hrvati Bošnjaci i Hercegovci u Turskoj carevini, Zagreb, 1931, strana 4.) Kako naš pjesnik u navedenom stihu naziva toga Malkočevića svojim imenjakom (سى) mi na osnovu toga zaključujemo da mu je bilo ime Ahmed.

Iz daljnjeg sadržaja možemo zaključiti i približno vrijeme kada je pjesma postala, te prema tome i vrijeme kada je ovaj pjesnik živio. Za to nam služi, pored navedenog stiha u kome se spominje Malkoč-zade Ahmed efendija, za koga znamo da je živio 1651 godine, i još neki stihovi, ali već na osnovu citiranog stiha i datuma, kada se posljednji put spominje Malkočević Ahmed efendija, možemo sa sigurnošću tvrditi da je ova pjesma postala prije 1651 godine.

Stih 28 daje nam mogućnost da vrijeme postanka ove pjesme još bliže označimo. Naime u stihu 28 pjesnik kaže:

علم کو هرلوك¹⁶ کنجی معارف مدینک¹⁶ درجی
که زکس زاده موز¹⁷ شمدی او فخری شاعران¹⁸ خوشمی

To u prevodu znači:

»Kako je naš Nerkes-zade, ponos pjesnika, kutija naučnog blaga, riznica cjelokupnog znanja grada, kako li je sada?«

Nema sumnje da pjesnik ovim stihom pita za poznatog pjesnika Muhameda Nerkesiju koji je, kao što smo prije spomenuli, rodom iz Sarajeva i koji je umro 1634 godine. Prema tome ova je pjesma morala postati nešto prije te godine, jer naš pjesnik pita samo za ljude u Sarajevu. Mi danas ne znamo tačno kada je Nerkesi napustio Sarajevo, ali znamo da je u njemu živio godine 1610, pa bi vjerovatno ova pjesma u to vrijeme i mogla postati. Naime Kadić u svojoj kronici (III, 153) bilježi da se u Sarajevu 1610 godine dogodio jedan nemio slučaj. Potukli su se braća Hadžiderviševići, tako da je mlađi brat ranio u ruku starijeg. Taj slučaj prikazali su u nekoliko stihova Malkoč-zade Ahmed efendija i Nerkesi. Iz toga proizlazi da su ta dva pjesnika godine 1610 bili u Sarajevu, pa je na osnovu toga vrlo vjerovatno da iz tih godina potječe i naša pjesma u kojoj pisac pita za obojicu spomenutih pjesnika kao stanovnike Sarajeva. Prema tome ova bi pjesma postala početkom XVII vijeka i nešto je mlađa od Dervišpašine pjesme, a starija od Nerkesine.

Za utvrđivanje vremena postanka ove pjesme može nam poslužiti i 29 stih koji glasi:

کمال علمبله ملو دکولی¹⁹ اول دریکستا²⁰
قی وار آنی همتا که اول عبد الجلیل خوشمی

¹⁶ U tekstu کوهرلوك treba کوهرلک

¹⁶ U tekstu مدینک treba مدینک

¹⁷ U tekstu زاده موز treba زاده موز

¹⁸ U tekstu شاعران treba فخری شاعران

¹⁹ U tekstu دکولی treba دکلمی

²⁰ U tekstu دریکستا treba دریکتا

To znači:

»Kako je Abduldželil, gdje ima njemu neko ravan?

Nije li on svojim potpunim obrazovanjem jedinstven dragulj?«

Naš pjesnik se ovdje vrlo vjerovatno interesira za onog Abduldželil efendiju koji je početkom XVII vijeka bio glasoviti profesor na Gazi Husrevbegovoj medresi u Sarajevu.²¹ Njegov učenik je bio Mehmed ibni Musa, poznat po imenu Allamek («mali sveznalica») umro 1046/1636. Kada je umro njegov učitelj Abduldželil efendija, ne znamo, ali je vrlo vjerovatno da on nije mogao mnogo nadživjeti svoga učenika Allameka koji je do svoje smrti stekao veliko znanje i glas kao naučnik i pisac. Kad sagledamo i uporedimo sve gornje podatke, možemo zaključiti da je ova pjesma postala početkom XVII vijeka, a prije nego što je Abduldželil efendija otišao s položaja muderisa G. H. medrese 1625 godine.

Ova pjesma o Sarajevu je po broju stihova najduža od svih dosada poznatih pjesama. Ona je isto tako po broju podataka koje nam pruža bogatija od svih drugih. S literarne strane, međutim, ona zaostaje iza skoro svih navedenih pjesama, a naročito iza pjesama Derviš paše i Nerkesija. Međutim na osnovu rukopisa kojim dosada raspolazemo nama nije moguće donijeti konačni sud o literarnoj i jezičnoj vrijednosti ove pjesme. Na osnovu rukopisa jasno je da naš primjerak nije autograf niti prepis obrazovanijeg čovjeka. Štaviše prepisivač našeg primjerka nije znao osnovna pravila pravopisa, a mjestimično teško da je i sam razumio šta je prepisivao. On riječi prepisuje većinom onako kako ih čuje, te izgleda kao da mu je neko diktirao napamet ovu pjesmu. On uopće, može se kazati, nije znao značenje mnogih riječi. Kako je nepažljivo pisao mnoge riječi, pokazaće dovoljno ovo nekoliko primjera. On piše *ماز* mjesto *است* , *اسکی* mjesto *اسچی* , *صاج* mjesto *صاج* , *آبانی* mjesto *باش* و *سحر* mjesto *شامو* , *سحر* mjesto *شادروان* , *شادروان* mjesto *شاذ* *اگروان* , *بولبلر* mjesto *بولبلر* , *صاج* mjesto *صاج* , *ایان* mjesto *اوو* , *ایان* mjesto *ادعر* , itd. Kod mnogih riječi stavljao je diakritičke tačke tamo gdje im uopće nema mjesta ili ih izostavlja ondje gdje treba da budu. Pored ovoga mnoge kratke vokale koji se u starom turskom jeziku izostavljaju ili označuju posebnim znacima za kratke vokale, tzv. hareke pl. harekat, on je označavao slovima koja služe za oznaku dugih vokala. Napr. *بم* *داری* *دیارمندن* mjesto *بم* *داری* *دیارمندن* , *بم* *داری* *دیارمندن* mjesto *بم* *داری* *دیارمندن* . Pojedine riječi piše raznoliko, napr. *الماچ* mjesto *الماچ* , *حاجی* mjesto *حاجی* , *دعا* mjesto *دعا* . Sve ove pravopisne greške bi se mogle oprostiti, jer su odmah uočljive svakome tko iole poznaje turski jezik i njegov pravopis, ali je prepisivač katkada bio toliko nepažljiv, da je pojedine riječi, sintagme pa i čitave rečenice pisao tako da su one postale potpuno neshvatljive i ne objašnjive. Zbog ovih nedostataka u pjesmi su pojedina mjesta postala nečitljiva tako da bez bar još jednog prepisa ove pjesme nije moguće dati pouzdan tekst čitave pjesme. Zbog toga smo prisiljeni da se zasada ograničimo da objavimo samo pojedine njene dijelove i da prikazemo sadržaj ove pjesme koja nam daje toliko podataka o Sarajevu iz početka XVII stoljeća.

²¹ Abduldželil efendija je bio profesor (muderis) na Gazi Husrevbegovoj medresi od 1013/1604 godine. (Spomenica Gazi Husrevbegove četiristogodišnjice, str. 148, Sarajevo 1932. (Prema hudžetu sarajevskog kadije Ahmed ibni Husejna od 24 ramazana 1034/1625 o sporu dvaju sarajevskih trgovaca u kojem je svjedok muderis G. H. medrese *فیقر المدرسین الماح درویش* *چلی بن مصطقی* vidi se da je Abduldželil efendija bio muderis do 1625 g. (G. H. biblioteka, inv., br. 15).

Po sadržaju ovu pjesmu možemo podijeliti u tri dijela. U prvom dijelu koji čine stihovi od 1—18 pjesnik opisuje Sarajevo i njegovu bližu okolicu. To je najljepši dio pjesme. U drugom dijelu (stihovi od 19—35) pjesnik se interesuje za učene ljude u Sarajevu. Treći dio čine stihovi od 36 do 90, i tu se pjesnik sjeća nekih znamenitih ličnosti iz sarajevske čaršije i javnog života u Sarajevu.

Mi smo u ovom radu pokušali da donesemo potpun tekst samo prvog dijela ove pjesme, dok smo se za ostale dijelove pjesme iz napred navedenih razloga morali ograničiti zasada samo na to da što je moguće detaljnije reproduciramo njihov sadržaj.

Prvi dio pjesme (stihovi 1—18) glasi:

خبر ویرای صبا خوشمی	بم داری دیارومدن ²²
او شهر دلکشا خوشمی	بیان ایکل احوالین
مزینمی کوزالرله	سرای جنت کبی آیا
اوجای داستان خوشمی	ضیاسی دوتدی ²³ آفاق
جهانده مثلئ نادر در	نیجه مدح ایلم ²⁴ آتی
سوزم کذب اولیا خوشمی	دیسم فردوس نائیدر
یاچقارمی و صوق صولار ²⁵	آقارمی صوبصو ²⁶ جوبار
شرابی ²⁷ ارغوان خوشمی	ایچولورمی ²⁷ قزبل ملئر ²⁸
چمن زارنده یزم اهلی	اوتورمشمی امیرانه
صفا سورد کلری خوشمی	ایدرمی عیش و عشرتئر
یزی آنده صورر وارمی	اجا جلهسی صاغمی
قمو پیرو جوان خوشمی	یزم ایچون کتدی ²⁹ دیرلمی

5

²² U tekstu دار دیارومدن treba داری دیارومدن

²³ U tekstu طوتدی treba دوتدی

²⁴ U tekstu ایلمهیم treba ایلم

²⁵ U tekstu صوبسو treba صوبصو

²⁶ U tekstu صوثوق صولر treba و صوق صولار

²⁷ U tekstu ایچیلیرمی treba ایچولورمی

²⁸ U tekstu میئر treba ملئر

²⁹ U tekstu شراب ارغوان treba شرابی ارغوان

³⁰ U tekstu کیتدی treba کتدی

	نیچہ صحتدمی یاران اکر اعلا اکر ادنا	محبت اوزرهمی اخوان فقیر واغنیاشی خوشمی
	بیلورمیسون ³¹ سحر کاهی جوازنده دوران اخزان ³²	هوامی ³³ خوب میدر ³⁴ داخی قوبالالا ³⁵ وبست خوشمی
	یا کوه تبریک ³⁶ نیار آغرش قار کبی باغش	یوزی کوزی بورنشمی صوق ³⁷ ایله باشی خوشمی
	حیات آینه مهرورلر ینورمی ³⁸ بونجه نعمتلر	چتوب سیران ایدرلرمی ایچولورمی ³⁹ اوصو خوشمی
	چقوب بند باشنه بندوک ⁴⁰ نیچه دل تشنه لر آنده	طپوق صویوی سیراتدک ⁴¹ قنارلرمی ایچوب خوشمی
	یا بازنیك سیرینه واردکمی سویتمش ساده بل اولش	کوزلر آنده کوردکمی یونارلرمی صوده خوشمی
	بولک بولک کلوپ عشاق پیری دولرکی ⁴² چرمش ⁴³	کوزل - یران ایدرلرمی صچی ⁴⁴ سنبللری خوشمی

10

³¹ U tekstu بیلورمیسون treba بیلریمیک³² U tekstu هوامی treba هوامی³³ U tekstu خوب میدر treba خوبمیدر³⁴ U tekstu اخزان treba اخوان³⁵ U tekstu بالالا treba بالا³⁶ U najstarijim dokumentima (Vakufnama Isa-bega Ishakbegovića iz 866/1462 g.) Trebević se piše تبریک ; vidi Prilozi za orijentalnu filologiju i istoriju jugoslovenskih naroda pod turskom upravom, II, Hazim Šabanović, Dvije najstarije vakufname u Bosni, str. 10; Sarajevo 1952.³⁷ U tekstu صوق treba صوتوق³⁸ U tekstu ینورمی treba ینورمی³⁹ U tekstu ایچولورمی treba ایچیلیرمی⁴⁰ U tekstu بندوک treba بندک⁴¹ U tekstu سیراتدک treba سیرایتدک⁴² U tekstu کبی treba کبی⁴³ U tekstu چوزمش treba چوزمش⁴⁴ U tekstu صچی treba صاچی

	صوق ینکاری ⁴⁵ خوزی دورمز ⁴⁶	کیجه کوندوز آقار چغلر ⁴⁷
	تفرج کاهیدر شهروک ⁴⁸	مفر حی اوجا خوشمی
	یا اول باغ جنان ایچره	اوترمی قمری و بولبلر ⁴⁹
15	او اوقاف اسکندربک	او کلشنده عوام خوشمی
	چالوب ساعت کیجه کوندوز	بیان ایلمی هر وقتی
	صدا سندن دوزمی چرح	موقتی ⁵⁰ ذاهی خوشمی
	کلورلمی ⁵¹ قوا احباب	حرم سیرینه هر جمعه
	شرف و یریمی مهرولر	آقوب شاذ آلروان ⁵² خوشمی
	معلم خانلر شمدی	دولومی ساده اولرله
	اوقودرلمی سبق هر کون	معلم قلفدن ⁵³ خوشمی

Navedeni stihovi u prevodu znače:

Kazuj, lahore, o mom zavičaju, kako je?

Izloži mi njegove prilike, kako je onaj privlačivi šehar?

Je li Sarajevo kao raj ukrašeno ljepoticama?

Kako je to legendarno mjesto koje svojim sjajem obasjava obzor?

Kako da ga hvalim, kad mu je malo ravnih na svijetu?

Da reknem da je drugi raj, ne bih slagao.

Žubore li na sve strane potoci?

Izviru li hladna vrela?

Pije li se rujno vino jorgovanske boje?

⁴⁵ U tekstu صوق ینکاری treba صوق ینکار

⁴⁶ U tekstu حوزی دورمز treba خوزدورمز

⁴⁷ U tekstu چاعلار treba چغلر

⁴⁸ U tekstu شهرک treba شهروک

⁴⁹ U tekstu بولبلر treba بولبلر

⁵⁰ U tekstu موقتی treba موقتی

⁵¹ U tekstu کلورلمی treba کلورلمی

⁵² U tekstu شادروان treba شاذ آلروان

⁵³ U tekstu قلفدن treba قلفدن

- 5 Je li zasjela vesela družina gospodski na cvijetnoj livadi?
 Da li uživaju?
 Kako li se zabavljaju?
 Jesu li mi prijatelji zdravo?
 Pita li kogod za me tamo?
 Kažu li za me: »Otišao je«?
 Je li sve dobro, staro i mlado?
 Kako zdravlje služi prijatelje?
 Žive li braća u ljubavi?
 Kako su age i begovi?
 Kako je sirotinja bijedna?
 Sjećaš li se jutarnjih uranaka?
 Jesu li svježi sabahzorski vjetrovi?
 Jesu li dobro svi ugledni i ostali prijatelji nastanjeni u okolici?
 Kako mi je Trebević planina?
 Je li sav pokriven?
 Je li mu vrh pobijelio od mraza koji je pao kao snijeg?
- 10 Da li mjesecolike ljepotice izlaze na Abu-Hajat?
 Da li tamo teferiče?
 Jedu li se razna jela?
 Pije li se ona voda hladna?
 Jesi li išao na vodu Bendbašu?
 Da li si obišao vrelo Topuk (Toplik)?
 Kako su mnogi zaljubljenici?
 Gase li svoju ljubav napajajući se tamo?
 Odeš li u Bare na šetnju?
 Zagledaš li ljepotice tamo?
 Da li se na vodi umivaju skinute i otkrivene?
 Dolaze li u grupama momci?
 Da li se lijepo zabavljaju?
 Jesu li im kose uvijene sa zumbulima kao u vila?
 Kako je Soukbunar?
 Je li ugodno to izletište šehera,
 gdje potoci dan-noć teku i žubore?
- 15 Pjevaju li kumrije i slavuji u toj rajskoj bašči,
 u tom Iskenderbegovu vakufu,
 u tom općem ružičnjaku?
 Kuca li sat⁴ (kula?) danonoćno?
 Oglašuje li svako vrijeme?
 Okreće li se stalno točak (čarak)?
 Kako mu je muvekit?

⁴ Ovo je dosada najraniji spomen o sarajevskoj sat-kuli.

Dolaze li svi prijatelji svakog petka da posjete harem?
 Da li ga posjećuju mjesecolike ljepotice?
 Teče li šadervan?

Jesu li sada mektebi puni nevine dječice?
 Uče li svaki dan pred pomoćnikom mualima prošle lekcije?

U drugom dijelu svoje pjesme pjesnik se, kako smo rekli, sjeća raznih učeh-nih ljudi u Sarajevu iz onoga vremena i daje njihove karakteristike. Tu se na prvom mjestu spominje sarajevski mula »koji časno izvršava poslanikov šeriat«. Za kadije kaže da su naročito ugledni ljudi u gradu. Zatim poimence spominje nekog profesora (muderis) Pari efendiju⁵⁵ »koji svakog jutra predaje gramatiku i sintaksu arapskog jezika«. Zatim pita za nekog Hatir-zadea koji je »obrazovan i svjetionik derviša (nur-i ašikan)«. Pjesnik se dalje sjeća nekog Nedžar-zadea za koga kaže da je dobar čovjek i gospodin. Za nekog Bali efendiju kaže da proučava tefsir i hadis. Bukurević (Bukurevi) Omer efendija »svakog petka drži propovijedi svijetu u džamiji«. Dalje ističe svog imenjaka Malkočevića (Malkoč-zade) za koga kaže da je ponos svijeta i da svojim znanjem osvjetljava grad. Nerkes-zade mu je »ponos pjesnika«. Za Abduldželim efendiju kaže da je tako učen, da mu nema ravna. Šejh Hanikaha je »pobožni asketa, blagi, poznati i rječiti propovjednik«. Neki Pehlivan-zade »svakog petka lijepim i melodičnim glasom uči hutbu«. Za Hadži Ahmed kalfu kaže da je glavni mujezin i njegov iskreni prijatelj. Za Hafizovića (Hafiz-zade) kaže da pjeva umiljatim glasom kao slavuj i da osvježava svoju družinu.

Od ovih ličnosti za koje se interesu je naš pjesnik mi danas znamo za Malkoč-zade Ahmed efendiju, koga smo ranije spomenuli. Na osnovu podataka o njegovu životu kao i životu nekih drugih ličnosti koje naš pjesnik spominje mi smo mogli utvrditi vrijeme postanka ove pjesme i utvrditi kako se zvao njen autor. Ko je Bali efendija što ga spominje naš pjesnik i za koga kaže da proučava tefsir i hadis i da se bavi naučnim radom, ne znamo pouzdano. Dosada se znalo samo za jednog istaknutog učenjaka u Bosni kome je bilo ime Bali efendija.⁵⁶ On je bio prvi bosanski mula, a umro je 1582 ili 1585 godine, pa on stoga nije nikako identičan sa Bali efendijom koga spominje naš pjesnik. Kao dokaz da se ovdje radi o drugom mlađem Bali efendiji služi nam činjenica što naš pjesnik spominje među ostalim i Nerkesija za koga sigurno znamo da godine 1585 još nije bio ni na svijet došao. Nerkesi je rođen tek 1592 godine. Međutim u nama poznatim i pristupačnim izvorima spominje se u prvoj polovini XVII vijeka jedan drugi Bali efendija za koga se zna da je bio rodom iz Bosne, ali nije poznat da je on kao istaknut islamski učenjak djelovao u Bosni niti da je uopšte u njoj živio. Ovaj Bali efendija spominje se kao profesor u Carigradu 1049/1639 godine. Zna se još da je služio kao kadija u Medini, Jedrenu i Carigradu, te da je umro 1095/1684 godine. (Uporedi M. Surejja Sidžilli-Osmani II, 6, Bašagić, navedeno djelo str. 2). Na osnovu svega toga vrlo je vjerovatno da se ovdje radi o istoj ličnosti. Ako bi ova pretpostavka bila tačna onda bi se znalo da je ovaj Bali efendija nešto prije 1639 godine živio u Sarajevu, da se tu istakao kao odličan poznavalac tefsira i hadisa i kao takav poput mnogih drugih naših znamenitih učenjaka otišao u Carigrad gdje je postao profesor neke medrese. S druge strane, ukoliko bi ova pretpostavka bila tačna, i

⁵⁵ Ovo je jedini poznati izvor u kome se spominje muderis Pari efendija.

⁵⁶ Pred ovim Bali efendijom je slušao nauke naš poznati učenjak Hasan Kjafi Prusćak, rođen 951/1544, umro 1025/1616; (G. Z. M. XXXI, 1919, sv. 2—3, str. 165—166.

ovaj bi nas stih upućivao da je ova pjesma nastala u prvoj polovini XVII vijeka, tačnije prije 1639 godine. Dalje, dobro nam je poznat pjesnik Nerkesi i profesor Abduldželi efendija o kojima smo ranije govorili. Na osnovu podataka iz njihova života mi smo ustanovili približno vrijeme kada je ova pjesma nastala. Ne znamo pouzdano ni ko je bio onaj Nedžar-zade što ga spominje naš pjesnik. U ulici Mjedenici u Sarajevu postoji jedna džamija koju je osnovao neki *الحاج ابراهيم نجار* oko godine 996/1558 (vidi Kemura, Sarajevske džamije i druge javne zgrade u Sarajevu str. 1—6), a u Sarajevskom Polju jedno selo zove se i danas Nedžarići. Možda je Nedžar-zade koga spominje naš pjesnik identičan sa istoimenim osnivačem spomenute džamije. Istina od podizanja te džamije (1558) do najranijeg datuma postanka naše pjesme (oko 1610) prošlo je više od 50 godina, pa bi prema tomu gornja pretpostavka bila sasvim neodrživa, iako autor naše pjesme interesirajući se za Nedžar-zadea sam kaže »Je li mu kosa pobijelila«. Ipak smatramo da se naš pjesnik interesira za nekog mlađeg potomka spomenutog dobrotvora. Za ostale ličnosti iz kruga sarajevske uleme koje naš pjesnik spominje nemamo nikakvih podataka.

U trećem dijelu svoje pjesme (stihovi 36—90) autor se interesuje za poznatije ličnosti iz sarajevske čaršije i javnog života onovremenog Sarajeva. Tu on poimence spominje nekog Tavit Hadži Osmana i njegovog brata Muhamed bega. Ko je ovaj Hadži Osman nismo mogli ustanoviti. U Sarajevu je do nedavno postojala džamija Tavit Hadži Mustafa kod današnje Tvornice duhana (Kemura, Sarajevske džamije, str. 255). Ako bi riječ Tavit ovdje označavala prezime, a ne obični nadimak, onda bi smo mogli zaključiti da su Hadži Osman i njegov brat Muhamed beg pripadali istoj porodici iz koje potječe i osnivač spomenute džamije Tavit Hadži Mustafa. Tu naš pjesnik dalje poimence spominje nekog mujezina Tilkiti-zade-a, pa nekog Aziz-zade-a za koga pita, je li još neoženjen i ističe da je on poznat po svojoj rječitosti, lijepoj vanjštini i otmjenom držanju. Naš pjesnik se dalje posebno interesuje za »svoje prijatelje studente koji su znanje šehera«, pa za nekog hodžu i carskog slugu koji je »ponos sebi ravnih u gradu«. Nije zaboravio da pita za janjčare, age i spahije. Dalje poimence ističe nekog Memi-kalfu za koga kaže da je predstavnik mudželita (mudželidler seri). Dosada smo imali kao najstariju vijest o knjigovescima u Sarajevu jedan podatak iz godine 1654 (vidi H. Kreševljaković, Esnafi i obrti u Bosni i Hercegovini I, str. 173). Kreševljaković je pretpostavio da je ovaj esnaf postojao i ranije u Sarajevu gdje je pored velikog broja škola i učenih ljudi, i gdje se mnogo gajila istočna obrazovanost, morao biti razvijen i knjigovazački zanat. Ovaj izvor nam tu pretpostavku potvrđuje i obavještava nas o postojanju ovog esnafa svakako kojih 30 godina ranije.

Naš pjesnik dalje pita za Jusuf bega, zakupnika ciganske džizje, za koga kaže da stalno kupi džizju (glavarinu) od Cigana i da mu je ured (divan) uvijek pun Cigana. Zatim pita za nekog Hadži Bekira koji je rado viđen u društvu koje stalno zabavlja. Pjesnik se naročito toplo sjeća Hadži Ahmeda Hadžimemića (hadži-Memi-zade) za koga kaže da je plemenit čovjek, da je uvijek davao utjehe tužnim dušama, da stalno pomaže sirotinju, i zato »nek mu Bog život produži i ispuni želju na ovom svijetu«.

Sarajevskoj porodici Hadžimemića nalazimo za sada najstariji spomen 1012/1604. Tada je Hadži-Memi zade Osman-Čelebi iz Sarajeva zamijenio jednu njivu i livadu na Palama kod Sarajeva za kuću u Sarajevu sa sarajevskim muftijom

Fadlullah efendijom (uporedi: Kadić, III, 117).⁶⁷ Od ove porodice Hadžimemića potječe i znameniti hercegovački sandžakbeg i bosanski defterdar Musli paša. Ova porodica je bila u rodbinskim vezama sa drugom poznatom sarajevskom porodicom Fazlagića.^{67a} Možda istoj porodici pripada i Hadži-Memi koji se spominje na jednom aktu iz 1606 godine kao svjedok u zvanju bazar baše (Kadić, III, 135).

Za nekog Hadži Oruča naš pjesnik kaže da je naduvenog stomaka, da se ljulja kad ide i da je nestalan. »Iako se pravi velikim, malen je«, dok mu je neki Hadži Osman-zade Musli, koji je ostario — »dostojanstven, ugladen i uredan«. Možda je ovaj Hadži Osman-zade Musli potomak onog Hadži Memi zade Osman Čelebije koji se spominje u napred navedenom izvoru. Pjesnik se dalje interesuje za nekog Halil Baliju za koga kaže da stanuje u nekom hanu, da je omiljen i da se bavi naukom, zatim za nekog mladića Nalundži-zade-a koji je zapažen od svijeta, pa nekog Hadži Hurem-zade-a, za koga kaže da je star i uslužan prema ljudima i pita »da li se je prošao pohota«. U jednom dokumentu iz godine 1014/1605 spominje se jedan Hadži Hurem kao svjedok (Kadić, III, 135).

Na kraju ovog dijela svoje pjesme pjesnik se sjeća sarajevskih bezistana, za koje kaže da su okićeni skupocjenom robom, kao i ostale čaršije koja je puna finih tkanina i u kojoj trgovci od zore do mraka obilaze svijet da bi prodali svoju robu. Pjesnik se dalje sjeća još nekoliko osoba iz onevremenog Sarajeva i pita među ostalim da li se paze Tuzlevi-zade Ahmed i Bekar-zade Mahmud, da li Emir efendija svojim tužnim glasom uči salavate na munari do zore, da li se kahvedžija Hasan-šah⁶⁸ koji posluhuje goste findžanom kafe sjeća starog poznanika. Pjesnik mu želi »da ga Bog sačuva od neprijateljskog pogleda«. Dalje pjesnik pita za nekog Hadži Sinana koji mu je bio drag. Možda je ovaj Hadži Sinan identičan sa osnivačem poznate Hadži Sinanove tekije u Sarajevu (o ovoj tekiji vidi M. Kalabić, Hadži Sinanova tekija u Sarajevu, Glasnik Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine, II, 1890, str. 1 i 43). Pjesnik dalje pita za nekog Osman-baliju, sina Hadži Husrevova i njegovog brata Muhamed-šaha, za Katib-zade Mahmuda iz bezistana, za koga kaže da svoju robu daje na kredit. Na kraju pjesnik pita da li je zdravo Šejhov sin Hasan.

Svoju pjesmu o Sarajevu naš pjesnik završava ovako:

سلامدن غیرى آناره	بم برر کذارم یوق
دخی اولیانه خوشی	بو دفتر ایچره اولانه
خدا شاد ایلسون آتی	دوعالردن ⁶⁹ دعام اولدر
وقوشورلر دخی خوشی	بنی یاد الین دوستلر

⁶⁷ Fadlullah efendija je bio muderis na G. H. medresi od 1009/1600 do 1013/1604 kojeg je naslijedio na tom zvanju naprijed spomenuti Abduldželil efendija. (Spomenica G. H. četiristogodišnjice str. 148, Sarajevo 1932).

^{67a} Uporedi M. Kadić, III, 2, 61, Evlija Čelebi, svezak V i VI na više mjesta, H. Kreševljaković, Vodovodi i gradnje na vodi u starom Sarajevu str. 182, nap. 30 i str. 209, nap. 21.

⁶⁸ Zasad^a prvi poznati kahfedžija u Sarajevu. Prvi spomen o kafanama imamo iz 1592 godine.

⁶⁹ U tekstu دوعالردن treba دعالردن

To u prevodu znači:

»Svima onima koji su spomenuti u ovom listu kao i onima koji nisu spomenuti nemam nikakvog drugog dara osim pozdrava. Molim Boga da obraduje sve prijatelje i susjede koji se mene sjećaju.«

Ako pokušamo da izvršimo poređenje između ove i ostalih dosada poznatih turskih pjesama o Sarajevu, zapazićemo da se ona od njih u mnogo čemu znatno razlikuje, po dužini, jezičnoj vrijednosti i sadržaju. Ona ima, kako smo rekli, 90 stihova, dok Nerkesina ima samo 24, Derviš pašina 7, Hasibina 30, Rizaina 17, Rešid efendina 72 i Sebletina 18 stihova. Što se tiče književne vrijednosti ona zaostaje za pjesmom Nerkesija i Derviš paše, donekle joj je jednaka književna vrijednost Sebletine pjesme, dok su ostale literarno još slabije od nje. Po svojoj sadržini ova kao i sve ostale pjesme o Sarajevu, osim Derviš pašine i Nerkesine, imaju uglavnom samo kulturno-istorijsku vrijednost, tj. vrijednost istorijskog izvora za poznavanje društvenih prilika u Sarajevu u vremenu svoga postanka, dok je njihova literarna vrijednost sasvim neznatna. Po materijalu koji nam ove pjesme pružaju naša pjesma ima najveću vrijednost, jer je najbogatija podacima za poznavanje života u Sarajevu početkom XVII vijeka. U tom pogledu ona ima mnoge sličnosti sa pjesmama Sebletije i Rešid efendije, koji nam također pružaju više podataka iz društvenog života i socijalnih prilika u Sarajevu u vremenu kada su one postale. Upravo zbog toga ona zaslužuje da se u cjelini izda u turskom tekstu i potpunom prevodu što će biti moguće učiniti tek onda kada se nađe još koji rukopis ove pjesme.

Prva četiri stiha ove pjesme našli smo u fragmentu jedne međzvue iz kolekcije rukopisa, u Orijentalnom institutu. To je dokaz da je pjesma bila poznata u ovim krajevima i da je prepisivana, te se je nadati da ćemo pronaći čitavu pjesmu.

R É S U M É

UNE CHANSON TURQUE SUR SARAJEVO.

Sarajevo fut chanté à cause de sa position et de ses beaux environs par plusieurs poètes connus et inconnus en turc; on date ces poésies du 17e jusqu'à la moitié du 19e siècle. A côté des chansons sur Sarajevo connues et publiées par le prof. M. Handžić (Courrier de la communauté confessionnelle islamique, Sarajevo 1943), on apporte ici une poésie appartenant aux plus anciennes et plus longues de ce genre. L'auteur de la chanson est, d'après le texte même (le vers 27), un certain Ahmet-efendi de Sarajevo; le copiste est inconnu. La chanson fut composée au commencement du 17e siècle; la copie fut faite à peu près cent ans plus tard. Le copiste fit tant de fautes orthographiques que l'on n'arriva pas à les déchiffrer. C'est pour cela et pour le manque de quelque autre copie sur laquelle on pût la collationner qu'on ne publia pas la chanson dans sa totalité. La chanson a 90 vers («rubā'ī»); on en publia le titre en prose, les 18 premiers vers, et les quelques vers (le 27e, le 28e et le 29e) nécessaires pour fixer l'auteur et l'époque de la poésie, ainsi que les deux derniers vers. Quant aux vers non publiés, on publia leur résumé.

La valeur de la poésie consiste dans ses indications sur Sarajevo et ses environs, sur les érudits et les gens illustres de l'époque ainsi que sur la vie dans la ville en général. La valeur littéraire est moindre. Le manuscrit (meğmū'a) où la chanson fut trouvée se trouve dans l'Institut Oriental de Sarajevo. On pourra publier toute la chanson si l'on trouve encore une copie.